

jellegzetességeiből kiindulva — azonosítsa a romantikát a liberalizmussal és az individualizmussal, pedig az európai romantikának már kezdetétől fogva egyik nagy forrása a liberalizmus eszményeinek devalválódása, s a kollektivistá romantika nagy hulláma is ismerjük. Ez még a tanulmánykötet legkiválóbb életműelemző tanulmányaiban, a Keményről és Madáchról szólókban is érvényesül (ez utóbbi címe szerint csak Az ember tragédiájáról, valójában azonban igen nagy igénnyel az egész madáchi életmúróról szól s messze meghaladja az eddigi szakirodalom eredményeit, többek között saját korábbi véleményét is, amikor az egykor melodramatikusként vélt befejezett éppúgy Madách vitalizmusából származtatja, mint az egész mű világgépének tragikumellenességét).

Számtalan kisebb bíráló megjegyzést tehetnénk részletproblémákkal kapcsolatban; például kifejtetlenül használja az érzékenység és a szentimentalizmus egymással jogosan szembeállított, de csak deklaratív emlegetett „irányzatait”, Csokonai Az estvéjében nem látom a felvilágosult történetetlen valláskritika nyomát (54. l.), Kazinczy aligha utasíthatta bármire is a nála jóval idősebb s egykor mesterének számitó Baróti Szabót (59). Egyik-másik tanulmányának jegyzetapparátusában is zavart okoz némi nagyvonalúság, így Kölcsey-tanulmányában néhol több levél mondani-valóját fogja össze egy-egy jegyzet száma előtt, majd a jegyzetben mindezeket felsorolja s aligha mindenütt pontosan. Például az 5. sz. jegyzet alatt felsorolt levelek egyikében sem fedezhettem fel a naplóforma elutasítását; az az idézet, mely után a 8. jegyzet azt írja, hogy 1827. II. 1-i levélből való, az 1826. IX. 23-i levélben olvasható. Mászt mond Madách viszonyáról a nemzet és haladás kérdéséhez a 321. és 343. oldalon, az erőszakhoz való viszonyáról a 341., 345. és 358. oldalon. De ha folytatnám is az ilyen kisebb megjegyzések sorozatát, az sem vonná kétségbe, hogy az az irodalomtörténeti koncepció s az alapjául szolgáló irodalomelméleti rendszer, mely — bár fejlődésében s ezért nem teljesen ellentmondásmentesen — kirajzolódik e kötet lapjain, az egyik legmarkánsabb és legigényesebb vállalkozása irodalomtörténetírásunknak, mely a szellemi autarchiára való törekvés korszakában irodalomtörténetírásunkban csak tovább erősödött bezárkózási jelenségekkel szemben állandóan érvényesíti a komparatiztika igényét, s egy másfajta, de nem kisebb hatással jelentkező formalista provincializmussal szemben más társadalomtudományi ágak friss eredményeire való állandó kitekintéssel és hivatkozással — ha kisebb buktatókkal és saját kezdeti gyöngeségeinek fokozatos leküzdésével is — egy olyan irodalomtörténeti szintézis megvalósítására mezzósít és ad igen termékeny impulzusokat, mely szintézis nem rendeli alá a természettudományos alapú tudománylogikának a humán tudományokat és vizsgálati területeket, hanem a felőlük érkező pozitív hatásokat is egy modernizálódott humán tudományrendszer összefüggéseibe építi be. (*Magvető.*)

CSETRI LAJOS

Granasztói György: A középkori magyar város

A *Magyar História* sorozat darabjai közül többnyire nem a politikai, hanem a társadalmi-történeti áttekintést ígérő kötetek nyújtják a legtöbbet. Granasztói György hálás, de nehezen összefogható feladatra vállalkozott: a középkori magyar városok fejlődését és életét kívánja bemutatni — körülbelül a 16. századig. Városaink létezése vagy alapítása a 12. századig nyúlik vissza, tehát mintegy háromnegyszáz esztendő történéseit kellett összefoglalnia. Emellett városaink története és fejlődése nem mutat csak Magyarországra jellemző sajátosságokat, és a rendelkezésre álló források sem éppen gazdagok. Ugyanakkor a történettudomány érdeklő-

dése városaink múltja iránt, és ebből következően a feldolgozások viszonylagos bő-
sége, valamint napjaink jellegzetesen városlakó emberének kíváncsisága e hajdan
még kiváltságos életforma iránt olyan segítő tényezők, amelyek megkönnyítették az
összefoglalást — s valóban: az előttünk levő könyvet sikerültnek mondhatjuk.

A középkori magyar város a nyugat-európai városfejlődéssel mutat hasonlósá-
got. Hogy ebben az egyszerű és ismert tényben mennyi az alapító fejedelmeknek, a
várost létesítő polgároknak, vagy a városfejlődést egyáltalán lehetővé tevő magyar
társadalomnak a közvetlen szerepe, szétválaszthatatlan. A könyvben bőven közölt
alaprajok, mint a városfejlődés egzakt módon megragadható produktumainak vizs-
gálata e hasonlóság mellett azután az időben későbbi és kisebb intenzitású fejlődés
tényeit is érzékelhetővé teszi.

Város szavunk mutatja, hogy a várak körül alakuló telepekből fejlődtek nálunk
is a városok (Győr, Nyitra, Vác); de velük egyidőben másként, több helységről
összetömörülve is létrejöttek nagyobb, kiváltságot szerző települések. (Pest, Pécs,
Szeged). Érdekes tény, hogy már korai városaink sem alkotnak egyenletes hálózatot.
Miként érseki-püspöki székhelyeink zöménél is, a Dunántúlon is a Duna mellett
találjuk a legtöbbet, sőt a legjelentősebbek: Székesfehérvár, Esztergom, Vác, Óbuda,
Buda, Pest — egymás közelében vannak. Úgy érezzük, hogy e korai időszak jelen-
ségei magyarázatánál is a természetföldrajzi szempontoknak az ország egészét figye-
lembe vevő alkalmazását kár volt elmulasztani.

A létrejött városok belső fejlődésének és belharcainak bemutatása adja a könyv
anyagának legnagyobb és legsikerültebb részét. A középkori magyar város kisváros
volt, polgárai többnyire nem magyarok, szegényebbek, mint nyugat-európai kiváltsá-
gatos társaik, ugyanakkor a gazdagok és szegények közötti különbség itt nem olyan
kiélezett. Városaink bizonyos fokig behozták ugyan későbbi indulásukat, de továbbra
is az európai városfejlődés perifériáján maradtak, s ahogyan a végvárak sem szé-
pültek várkastélyokká, a végvidéki városok sem válnak gazdag és népes helyekké.
De nemcsak a távolsági kereskedelem kihasználhatóságának korlátozottsága, hanem
a közvetlen háttér: a feudális agrártársadalom fejlődésének alacsonyabb szintje, kor-
látozott felvevőképessége is határt szabott a középkori magyar városi fejlődésnek.
A középkor végén tízezer lakosa csak Pestnek és Budának van, a városok zöme az
ötezres lélekszám alatt maradt. A városok között és a városfalakon belül ádáz küz-
delem folyt a korlátozott lehetőségek kihasználásáért, s a korlátozott lehetőségek
végső soron — s a könyvben az utolsó fejezetben tárgyaltan — nemcsak városaink
történetét, hanem a bennük élő polgárok egyéni lehetőségeit is megszábták.

Az átlag városi polgár sokat küzdött viszonylag kedvező helyzete fenntartásáért,
s mivel erejére abból már nem futotta, hogy gyermekeit is kedvező helyzetbe jut-
tassa, csak saját pozícióját adhatta át. Logikus következménye ennek a kései (vagy
éppen soha létre nem jövő) házasság, illetve a kevés gyermek vállalása. A sok gyer-
mek gazdasági hanyatlással, a kevés — a szopora halandóság folytán — kihálással
fenyegetett. A tudatos, racionális életviteli stratégia sem ígérhetett sikert — fontos
adalék ez a középkori polgár mély vallásosságának megértéséhez. A középkori város
gazdasági-demográfiai állandósága mögött a népesség gyors változása, kihálás, be-
vándorlás, elköltözés rejlett. Nagyon közel kerülünk itt már a középkor magyar pol-
gárainak örömeihez és bánataihoz, bejárjuk házaikat, megtudjuk, hogy napi húsz
deka húst fogyasztottak. Mégis: a középkori városi mindennapi élet rekonstrukciója,
amelynek írói eszközöket is igénybe vevő felidézését egyes európai történészek tollá-
ból magyarul is egyre többször olvashatjuk, ezúttal elmaradt. Talán a szakszerűség
rosszul értelmezett igénye folytán hiányzik, talán azért nem került bemutatásra,
mert a „színes” középkori magyar városi anyagot többen feldolgozták már — a
könyv címe, a sorozat jellege folytán kár volt a történeti ismeretterjesztés eme élet-
tel teliségét elmulasztani. (*Gondolat*.)

GERGELY ANDRÁS